
Azra ADŽAJLIĆ-DEDOVIĆ¹

Zakonit i kriminalan pobačaj

Legal and Criminal Act of Abortion

Sažetak

Reproduktivna prava obuhvataju određena ljudska prava koja su priznata na međunarodnom nivou i međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Ova prava se zasnivaju na priznavanju osnovnog prava svih parova i pojedinaca da slobodno i odgovorno odlučuju o broju i rasporedu svoje djece, zatim da imaju imformacije i sredstva da tako i učine, kao i da imaju pravo na najviši standard spolnog i reproduktivnog zdravlja. Ravnopravni odnos između žena i muškaraca u pitanjima spolnih odnosa i reprodukcije uključuju puno poštovanje integriteta osobe, međusobno poštovanje, slaganje i djeljenje odgovornosti za spolno ponašanje i njegove posljedice. Izvršenje zakonitih i kriminalnih pobačaja otvara pitanje povrede ili kršenja elementarnog ljudskog prava – prava na život nerođenog djeteta, zbog čega u ovom radu želimo istaći da zakonit pobačaj treba da predstavlja izezetak od pravila, a ne pravilo, tj. treba da se poduzima samo u izuzetnim slučajevima, jer je abortus ili protivpravan prekid trudnoće krivično djelo prema krivičnopravnoj regulativi u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: reproduktivno zdravlje, pravo na odlučivanje vezano za reprodukciju, pravo na život nerođenog djeteta, legislatio

Uvod

Žene imaju pravo na najviši mogući standard fizičkog i mentalnog zdravlja. Zdravlje je stanje ukupne fizičke, mentalne i društvene dobrobiti i nije samo odsustvo bolesti i invalidnosti. Žensko zdravlje

¹ Mr. sci, viši asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu

uključuje i njihovu emocionalnu, društvenu i fizičku dobrobit i određeno je socijalnim, političkim i ekonomskim kontekstom njihovog života, kao i biološkim faktorima. Glavna prepreka da žene postignu najviši mogući standard zdravlja je neravnopravnost, i između muškaraca i žena i između žena u različitim geografskim regionima, društvenim klasama i nacionalnim skupinama. U mnogim zemljama, pogotovo u nerazvijenim i zemljama u razvoju, smanjena sredstva za zdravstvo i u nekim slučajevima strukturalne prilagodbe zdravstvenog sistema pogoršavaju sistem javnog zdravstva. Pored toga, privatizacija zdravstvenog sistema, bez odgovarajućih garancija za univerzalan pristup jeftinom zdravstvu, dalje umanjuju raspoloživost zdravstvenih usluga. Dominacija siromaštva i ekonomska zavisnost kod žena, njihovo iskustvo o nasilju, negativni stavovi o ženama i ženskoj djeci, rasni i drugi oblici diskriminacije, ograničena moć koju žene imaju nad svojim spolnim i reproduktivnim životom i nedostatak uticaja na odlučivanje su društvena realnost koja ima negativne posljedice na njihovo zdravlje. Zdravlje je od osnovne važnosti za vođenje produktivnog i ispunjenog života, i pravo svih žena da kontrolišu sve aspekte svog zdravlja, posebno svoju plodnost, je od osnovne važnosti za njihovo osnaživanje.

Reproduktivno zdravlje je stanje kompletne fizičke, mentalne i socijalne dobrobiti i nije samo odsustvo bolesti i invalidnosti, u svim pitanjima vezanim za reproduktivni sistem i za njegove funkcije i procese. Reproductivno zdravlje stoga implicira da ljudi budu u stanju da imaju zadovoljavajući i bezbjedan spolni život i da imaju sposobnost reprodukcije i slobodu da odluče da li, kada i koliko često da to čine. Implicitna su u ovom zadnjem uslovu prava muškaraca i žena na informiranost i na pristup bezbjednim, efikasnim, pristupačnim i prihvatljivima metodama planiranja porodice po svom izboru, kao i drugim metodama po svom izboru za regulisanje plodnosti, a koji nisu protivzakoniti, kao i pravo pristupa odgovarajućim zdravstvenim uslugama koje će omogućiti da žene bezbjedno prođu trudnoću i porođaj, te dati paru najbolju šansu da dobiju zdravo dijete.

Zakonit pobačaj

Pobačaj ili abortus je prijevremeno prekidanje trudnoće koje je prouzrokovalo uništenje ploda. Pobačaj može biti spontan (prirodan) ili provociran (izazvan) .² Legalni ili zakonit pobačaj regulisan je Zakonom o uslovima i postupku za prekid trudnoće, na osnovnu ustavom utvrđenog prava čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece, s tim da se ovo pravo može ograničiti samo radi zaštite zdravlja i života žene. Legalni prekid trudnoće može se vršiti isključivo u zdravstvenim ustanovama, i ako je riječ o maloljetnoj trudnici samo uz saglasnost roditelja ili staroca. Do navršenih deset nedjelja od začeća, pobačaj se može izvršiti na zahtjev trudnice bez obzira iz kojeg se razloga ona odlučila na prekid trudnoće. Poslije deset nedjelja, a najkasnije do navršenih dvadeset nedjelja od začeća, pobačaj se može vršiti samo po odobrenju posebne ljekarske komisije, i to samo u slučajevima kada postoji jedna ili više medicinskih, eugeničkih, kriminalno-političkih ili socijalno-ekonomskih indikacija. Poslije dvadeset nedjelja pobačaj se može izvršiti samo izuzetno i to zbog postojanja medicinskih indikacija ili kada je u pitanju zdravlje ili život žene ili djeteta.

Kriminalan pobačaj

Vršenje pobačaja bez opravdanih razloga je štetna društvena pojava, poznata u svim periodima ljudske historije. Štetnost ove pojave ogleda se u neposrednoj opasnosti po zdravlje žene, a pobačaj ima odraza i na odražavanje nataliteta, jer vršenje provociranih pobačaja negativno utiče na normalan porast stanovništva.³

Upravo iz ovih razloga, u većini evropskih zemalja, pobačaj ili abortus nedozvoljen je i kažnjiv kao krivično djelo protiv života i tijela. Dakle, posmatrano sa pravnog aspekta, osoba koja usmrti dijete za vrijeme poroda ili izravno nakon njega, pa i otac djeteta, ne čini privilegirano ubistvo čedomorstvom, već kvalificirano krivično djelo teškog ubojstva usmrćenjem djeteta. Radnje kojim se suzbijaju kriminalni

² Grupa autora, Pravna enciklopedija II, Savremena administracija, Beograd, 1985., str. 1129.

³ Grupa autora, Pravna enciklopedija II, Savremena administracija, Beograd, 1985., str. 1129.

pobačaji uglavnom su u većini evropskih zemalja represivnog karaktera. U Bosni i Hercegovini zakonodavac je pobačaj ili abortus okvalificirao kao krivično djelo protivpravnog prekida trudnoće i to: čl. 171. Krivičnog zakona Federacije BiH, čl. 154. Krivičnog zakona Republike Srpske i čl. 168. Krivičnog zakona Brčko Distrikta čl. 168., i za ovo krivično djelo moguće je izreći kaznu zatvora od tri mjeseca do 8 godina. O protivpravnom prekidu trudnoće prema našoj krivičnopravnoj regulativi možemo govoriti u tri slučaja i to: ukoliko se prekid trudnoće vrši sa pristankom žene, ali protivno propisima o prekidu trudnoće, zatim ako se protivpravni prekid trudnoće vrši bez pristanka trudne žene i na kraju, ukoliko je usljed bavljenja prekidom trudnoće nastupila teža posljedica po zdravlje ili život žene. Osim ovog krivičnog djela, postoji u našoj krivičnopravnoj regulativi i krivično djelo čedomorstva čl. 169. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 151. Krivični zakon Republike Srpske i čl. 166. Krivičnog zakona Brčko Distrikta, koji može izvršiti samo žena i to prije poroda i neposredno nakon poroda, a za ovo krivično djelo poropisana je zatvorska kazna od jedne do pet godina zatvora.

Objekt zaštite je kako vidimo kod oba krivična djela ne samo život ploda, već i tjelesni integritet trudnice, njeno zdravlje i plodnost ili reproduktivno zdravlje žene. Pravno pitanja koje proizilazi iz ovih krivičnih djela jeste sukob interesa ili dva elementarna ljudska prava - prava na život nerođenog djeteta i prava na slobodno odlučivanje o broju poroda ili pobačaja na koja jednako imaju i žena i nerođeno dijete. Ova pitanja predmet su moralnih, etičkih, pravnih i drugih rasprava i na njih do sada niko nije jasno i adekvatano odgovorio, ali je bez obzira na činjenicu da li nam je prioritet prvo ili drugo pravo jasno da su represivne mjere najgori način rešavanja društvenih problema, zbog čega se u ovom radu i zalažemo za dostupnost drugih sredstava pomoću kojih će žene planirati i usmjeravati svoj život. Radi toga je promoviranje ili javna kampanja za upotrebu sredstava kojim se sprječava neželjena trudnoća, te jeftina, dostupna i kvalitetna zdravstvena usluga za sve bosnanskohercegovačke žene, jedina i prava, i to preventivna mjera, kojom se želi ne samo zaštititi spolno i reproduktivno zdravlje svih žena u Bosni i Hercegovini, već i bosnanskohercegovački natalitet, koji je prema trenutnim statističkim podacima bitno ugrožen.

Zaključno razmatranje

Zabrinjavajuće je saznanje da su u Kantonu Sarajevo – Državna klinika, u 2004. godini, na 100 poroda izvršena 54 abortusa, što statistički posmatrano ukazuje na činjenicu da više od 50% žena ne samo da nije planiralo porodicu, već su i pored neodgovornog odnosa prema sebi, svom zdravlju i budućnosti, ponovno izbjegle odgovornost zbog toga što su oduzele pravo na život nerođenom djetetu. Naravno, sve su one imale jake lične razloge, i to u većini slučajeva socialno-ekonomske prirode, zbog kojih se nisu odlučile za rađanje, već abortus. Bez namjere da ove žene kritiziramo ili sudimo o njihovim postupcima, pitamo se: Kako je moguće da u zemlji u kojoj je protivpravan prekid trudnoće krivično djelo, više od 50% trudnica svake godine izabere upravo abortus kao najbolju odluku ili sredstvo za rješenje «neželjene trudnoće»? Zatim, da li su svi izvršeni abortusi, koje su odobrile ljebarske komisije i izvršeni u skladu sa zakonom ili zakonskim pobačajem? I zašto se žene, prema rezultatima prethodnog istraživanja, u većini slučajeva u Bosni i Hercegovini, biraju upravo abortus kao najbolji metod ili rješenje kako za «neželjenu trudnoću», tako i za «planiranje porodice»?

Razlozi za odabir abortusa kao najboljeg rješenja su mnogobrojni, ali ćemo mi za ovaj rad istaći samo one koji su prema nama najznačajniji, i to:

1. neupućenost i neformiranost ženske populacije u Bosni i Hercegovini
2. nedostupnost kontraceptivnih sredstava
3. plaćanje ili participacija u troškovima svih medicinskih usluga
4. nepostojanje državne strategije u vezi sa natalitetom u Bosni i Hercegovini.

Upravo iz navedenih razloga, a u skladu sa obavezama koje je država Bosna i Hercegovina preuzela ratifikacijom Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) i Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979) , naša Vlada dužna je pomoći porodici, obezbjediti posebnu zaštitu majke i posebno zaštitu djecu. Također je ova Vlada dužna osigurati dostupnost zdravstvenih usluga koje se tiču planiranja porodice. Radi svega navedenog, a u skladu sa Pekinškom deklaracijom, neophodno je hitno poduzeti sljedeće akcije:

1. unaprjeđivati istraživanja i širiti informacije o zdravlju žena - počevši od osnovnog obrazovanja, koje mora u svojim nastavnim programima ugraditi predmet seksualnog odgoja, do medija koji će u određenim vremenskim razmacima obavještavati građane o akcijama i projektima ili mjerama koje je država poduzela kako bi educirala bosanskohercegovačku ženu;
2. povećati sredstva i pratiti dalji rad na zdravlju žena – što podrazumjeva besplatnu zdravstvenu uslugu kako po pitanju kontracepcije, tako i po pitanju poroda ili abortusa u Bosni i Hercegovini;
3. poboljšati pristup ženama, u svakoj fazi njihovog života, odgovarajućim, pristupačnim i kvalitetnim službama za zaštitu zdravlja – od savjetovašta za reproduktivno zdravlje žena, do pristupačnih, jeftinih, dostupnih i kvalitetnih zdravstvenih usluga za svaku ženu u svakom trenutku;
4. jačati preventivne programe za unapređenje zdravlja žena – od seksualnog odgoja do inicijativa ili programa nevladinog sektora s ciljem da se i ženama i muškarcima obezbjedi da mogu sticati znanje o svom zdravlju, spolnosti i reprodukciji.

Sve navedene akcije podrazumjevaju uvećanje budžetskih sredstava koja je neophodno odvojiti za primarno zdravstvo i socijalne usluge, uz adekvatnu podršku sekundarnom i tercijarnom nivou, kako bi se ispunile preuzete obaveze iz međunarodnih dokumenata koja se odnose na prava žena i ravnopravnost među spolovima i zaštitilo reproduktivno zdravlje žene, što će se i sada, a i u budućnosti bitno odraziti na bosanskohercegovački natalitet. Bez naroda, kao osnovnog elementa državnosti, nema niti države, a bez zdrave bosanskohercegovačke žene u budućnosti ne bi bilo Bosne.

Bibliografija

Četvrta svjetska konferencija o ženama, *Pekinška deklaracije i Platforma za akciju* (1999) , Sarajevo: OSCE – Odjel za administraciju i Odjel za demokratizaciju.

Grupa autora, *Pravna enciklopedija II* (1985) , Beograd: Savermena administracija.

Horvatić Željko, *Riječnik kaznenog prava* (2001) , Zagreb: Masmedia.

Modly Duško i Korajlić Nedžad, *Kriminalistički rječnik* (2002) , Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon je objavljen u "Službenim novinama FBiH", broj 36/03 od 29. jula 2003. godine, a stupio na snagu 1. avgusta 2003. godine

Krivični zakon Republike Srpske, Zakon koji je objavljen u "Službenom glasniku RS", broj 49/03 od 25 juna 2003. godine, a stupio je na snagu 1. jula 2003. godine

Krivični zakon Brčko Distrikta, Zakon je objavljen u "službenom glasniku BD BiH", broj 10/03 od 24. juna 2003. godine, a stupio je na snagu 1. jula 2003. godina